

державного контролю: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. з держ. упр.: 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харківський регіон. ін-т держ. упр. – Х., 2011. – 20 с.; *Пархомчук О., Рудницька Р.* Аудит адміністративної діяльності як шлях до здійснення успішного державного управління // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. – ДФ УАДУ, 2000. – Вип. 3 (3). – С. 156-164; *Приходченко Л.Л.* Аудит адміністративної діяльності: Навч. посіб. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2011. – 210 с.; *Чемерис А., Лесечко М., Рудницька Р., Чемерис О.* Аудит адміністративної діяльності: Навч. посіб. – Львів: ЛРІДУ, 2003. – 212 с.; *Черепанова В.* Деякі підходи до аудиту адміністративної діяльності: методологічний аспект // Державне управління в Україні: реалії та перспективи: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С. 74-79. **2.** *Нагайчук Т.* Аудит ефективності використання державних ресурсів // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр.; за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – Т. 2. – С. 198-200. **3.** *Черепанова В.* Деякі підходи до аудиту адміністративної діяльності: методологічний аспект // Державне управління в Україні: реалії та перспективи: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С. 74-79. **4.** *Приходченко Л.Л.* Аудит адміністративної діяльності: Навч. посібник. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2011. – 210 с. **5.** *Кириї С.Л.* Аудит адміністративної діяльності в системі державного контролю: Автореф. дис. ... канд. з держ. упр.: 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харківський регіон. ін-т держ. упр. – Х., 2011. – 20 с. **6.** *Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.05.2005 № 158-р (із змінами від 22.10.2008 № 1347-р та від 23.12.2009 № 1601-р) // Офіційний вісник України. – 2005. – № 22. – Ст. 1224. **7.** *Постанова* Кабінету міністрів України «Деякі питання утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту та проведення такого аудиту в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, їх територіальних органах та бюджетних установах, які належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади» від 28 вересня 2011 р. № 1001 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 75. – Ст. 2799. **8.** *Стандарти* внутрішнього аудиту, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 04.10.2011 № 1247 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 85. – Ст.3131. **9.** *Про стан* внутрішнього аудиту в Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України 18 лютого 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/93588> **10.** ISSAI 3000 – Standards and guidelines for performance auditing based on INTOSAI's Auditing Standards and practical experience [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.intosai.org/issai-executive-summaries/view/article/issai-3000-implementation-guidelines-for-performance-auditingstandards-and-guidelines-for-perf.html>*

УДК 342.9

О. В. МУЗА

ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Розглянуто об'єкт адміністративно-процесуальних правовідносин як сукупність явищ та процесів адміністративно-процесуального характеру, що підлягають адміністративно-процесуальному регулюванню та пов'язані з адміністративно-матеріальними правовідносинами. До об'єктів адміністративно-процесуальних пра-

---

© МУЗА Олег Валентинович – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший консультант відділу моніторингу ефективності законодавства Інституту законодавства Верховної Ради України

вовідносин запропоновано віднести цілі участі в адміністративно-процесуальній діяльності (процесуальний інтерес), процесуальну поведінку учасників, процесуальний результат, адміністративно-правовий спір, адміністративну справу, процесуальні документи. Зроблено висновок, що через об'єкти адміністративно-процесуальних правовідносин відбувається вплив на адміністративні матеріальні правовідносини.

Ключові слова: об'єкт, адміністративні правовідносини, адміністративно-процесуальні правовідносини, адміністративний процес.

Муза О.В. Объект административно-процессуальных правоотношений

Рассмотрен объект административно-процессуальных правоотношений как совокупность явлений и процессов административно-процессуального характера, которые подлежат административно-процессуальному регулированию и связаны с административно-материальными правоотношениями. К объектам административно-процессуальных правоотношений предложено отнести цели участия в административно-процессуальной деятельности (процесуальный интерес), процесуальное поведение участников, процесуальный результат, административно-правовой спор, административное дело, процесуальные документы. Сделан вывод, что через объекты административно-процессуальных правоотношений происходит влияние на административные материальные правоотношения.

Ключевые слова: объект, административные правоотношения, административно-процесуальные правоотношения, административный процесс.

Muza O.V. The Object of Administrative Procedure Legal Relations

The object of administrative procedure legal relations as aggregate of the phenomena and processes of administrative procedure legal character that subject to the administrative procedure legal adjusting and connect with administrative legal relationship is considered. To the objects of administrative procedure legal relations is suggested a purpose and aims of participating in administrative procedure legal activity (procedure legal interest), procedure legal conduct of participants, procedure legal result, administrative legal dispute, administrative case, procedure legal documents. A conclusion is done, that through of objects of the administrative procedure legal relations the influence is on an administrative legal relationship.

Key words: object, administrative legal relations, administrative procedure legal relations, administrative process.

У юридичній науці визначення об'єкта правовідносин подається по-різному, тому єдино правильного підходу до цього питання немає. Водночас можна навести позицію Ю.К. Толстого, який ще у 1959 р. у своїй монографії «К теорії правоотношения» розумів під об'єктом правовідносин «фактичні відносини, на які спричиняють вплив правові відносини»¹. Такого розуміння об'єкта правовідносин дотримується більшість учених. Слід зазначити, що викладене трактування дозволяє розмежувати об'єкт як певне благо, матерія та об'єкт як правовідносини, які до виникнення конкретних правовідносин не перебувають під правовим регулюванням, однак потенційно можуть бути урегульовані нормами права.

У зв'язку із вищевикладеним О.С. Іоффе у 1949 р. зауважив, якщо поняття об'єкта правовідносин має для правової науки лише умовно-технічне значення, тоді воно може використовуватися у будь-якому розумінні, яке йому буде надано. Якщо ж об'єкт – це філософська категорія, то і визначення цього поняття повинно виходити із загальнофілософських уявлень про об'єкт².

Сучасні дослідники з приводу об'єкта правовідносин зазначають таке. Суб'єктивне право відкриває перед його користувачем можливість чим-небудь володіти, користуватися, розпоряджатися, вести себе певним чином, претендувати на дії інших. Все це підпадає під поняття об'єкта. Обов'язок забезпечує здійснен-

ня даного права, а значить – нормальне функціонування правових відносин в інтересах уповноваженого та держави в цілому³. Люди завжди беруть участь у правовідносинах заради задоволення будь-яких політичних, культурних та інших соціальних інтересів та необхідностей. Ця мета досягається за допомогою суб'єктивних прав та обов'язків і юридичних дій, спрямованих на їх здійснення, які у кінцевому підсумку приводять до набуття і використання речей, до користування різними соціально-культурними благами, побутовими послугами; у політичній сфері – до виборів народом своїх представників до органів влади, здійснення контролю над ними, до правильного функціонування влади тощо⁴.

У свою чергу, об'єкт процесуальних правовідносин має певну особливість порівняно з об'єктом матеріальних відносин. Так, існує позиція, що об'єктом процесуальних правовідносин є «матеріально-правові відносини, які захищаються судом»⁵. Тобто такий підхід впливає зі сфери виникнення, зміни та припинення процесуальних правовідносин – сфери судового розгляду справи. Однак це не може бути повністю прийнятним для обґрунтування об'єкта адміністративно-процесуальних правовідносин відповідно до особливостей вітчизняної концепції адміністративного процесу.

Представники цивільного процесу вважають, що слід розрізняти загальний та спеціальний об'єкти. Зокрема, загальний об'єкт передбачає захист судом суб'єктивного матеріального права. Спеціальний об'єкт цивільно-процесуальних правовідносин – це результат процесуальних дій суб'єктів правовідносин, а також сама поведінка їх учасників⁶.

У своїй монографії, присвяченій земельно-процесуальним відносинам, Д.В. Ковальський зазначає: «Якщо йдеться про об'єкт земельно-процесуальних правовідносин, необхідно усвідомлювати нерозривний зв'язок останніх із земельно-матеріальними відносинами. <...> При визначенні об'єкта земельно-процесуальних правовідносин слід брати до уваги службову роль процесуальних правовідносин стосовно матеріальних, оскільки процесуальні правовідносини складаються заради найбільш оптимального досягнення суб'єктами матеріальних правовідносин закладеного в конкретних правовідносинах інтересу. Іншими словами, об'єктом процесуальних правовідносин виступає інтерес учасників земельно-правового процесу, які безпосередньо зацікавлені в його результатах і здійснюють притаманні їм функції в межах своєї процесуальної компетенції»⁷. Відповідні твердження виявляються і в адміністративно-процесуальних правовідносинах, у яких, як уже наголошувалось, відбувається реалізація заінтересованими суб'єктами адміністративно-матеріальних правовідносин.

Визначаючи об'єкт адміністративно-процесуальних правовідносин, слід звернутись до науки адміністративного права з приводу розуміння об'єкта загальних адміністративно-правових відносин. Так, об'єктом відносин адміністративного права є дії, поведінка людей – учасників управлінських відносин⁸. Об'єкт слід розглядати як предмети і матеріальні речі та як немайнові відносини (дії, поведінка людей)⁹.

О.І. Харитонова безпосереднім об'єктом адміністративних правовідносин вважає «вольову поведінку людини, її вчинки. Нормами адміністративного права точно визначається, між якими суб'єктами повинні виникати правовідносини, які будуть права та обов'язки сторін»¹⁰.

Є.В. Курінний запропонував поділити об'єкт адміністративних правовідносин на: 1) загальний об'єкт – сукупні публічні потреби та інтереси, які реалізуються

нормами адміністративного права; 2) родовий об'єкт – групи публічних потреб та інтересів, що втілюються в життя однаковими за функціональним призначенням нормами адміністративного права. За цією ознакою родовий об'єкт поділяється на дві складові частини: сукупність публічних потреб, що забезпечуються сферою владно-управлінської діяльності; система публічних інтересів у сфері адміністративно-правового захисту; 3) видовий об'єкт – відокремлена група публічних потреб, що реалізується в рамках однотипових адміністративно-правових відносин – державного управління, комунального управління, адміністративної відповідальності, адміністративної юстиції та ін.; 4) безпосереднім об'єктом виступають частини видового об'єкта, окремі публічні потреби та інтереси, які забезпечуються або захищаються на конкретних ділянках владно-управлінської діяльності або сфери адміністративно-правового захисту (наприклад, паспортна система, адміністративно-юрисдикційна діяльність загальних судів тощо)¹¹.

Розглядаючи об'єкт адміністративно-процесуальних правовідносин, варто говорити про сукупність визначених явищ та процесів, тобто про об'єкти таких відносин, які у своїй сукупності та пов'язаності з матеріальними правовідносинами становлять єдиний об'єкт.

О.М. Бандурка та М.М. Тищенко у широкому розумінні під об'єктом адміністративно-процесуальних правовідносин розуміють те, з приводу чого складаються ці правовідносини. У цілому, це різноманітні матеріальні та нематеріальні блага, на які направлені дії суб'єкта. У реальному житті правові відносини можуть виникати з різних підстав. Конкретизуючи коло об'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин, автори пропонують виділити: поведінку суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин; результати поведінки суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин; предмети матеріального світу – речі, матеріальні цінності тощо; інтелектуальну власність; інші матеріальні блага¹².

О.В. Кузьменко зазначає, що адміністративно-процесуальні правовідносини складаються навколо різноманітних виявів, сторін, властивостей та відносин навколишнього світу. Це можуть бути: поведінка людей, діяльність органів (установ, організацій); інформація; речі матеріального світу та операції з ними; документи; строки (час, порядок); місце, де відбувається подія, розташований об'єкт або перебуває особа; стани; особисті нематеріальні блага¹³.

Питання про об'єкт адміністративно-процесуальних правовідносин можна розглядати також і через визначений теорією права вплив правових норм на правовідносини та власне природу процесуальних відносин через виникнення адміністративно-правового спору. Переважно в адміністративному процесі відбувається реалізація матеріально-правових відносин між суб'єктами адміністративного права, які, відповідно, вступаючи в адміністративно-процесуальні правовідносини, набувають статусу учасників адміністративного процесу. Однак таке розуміння об'єкта не повністю є правильним, оскільки не завжди такий перебіг адміністративно-процесуальної діяльності безпосередньо пов'язаний із необхідністю вирішення адміністративно-правового спору. У зв'язку з цим думка Н.Г. Саліщевої про те, якщо «немає спору між сторонами адміністративних правовідносин або якщо не вирішується питання про застосування впливу, немає й адміністративного процесу, норми адміністративно-процесуального права не застосовуються»¹⁴, лише частково відображає суть сучасного адміністративного процесу і його системи.

Категорію «адміністративно-правовий спір» розглядають у трьох аспектах: як матеріально-правове, процесуально-правове і матеріально-процесуальне явище. Це вкотре засвідчує взаємозалежність між матеріальним та процесуальним характером правовідносин, які підпадають під сферу законодавчого регулювання.

Слід також зазначити й про управлінські процедури, які входять до складу системи адміністративного процесу. Така сучасна інтерпретація процесуальної форми реалізації державного управління та управлінської концепції адміністративного процесу свідчить про те, що на об'єкт адміністративно-процесуальних правовідносин має безпосередній вплив державно-управлінська діяльність, пов'язана із застосуванням окремими уповноваженими органами влади своїх повноважень. Тому, незважаючи на наявну критику управлінської концепції адміністративного процесу, повністю ігнорувати управлінський аспект у визначенні об'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин не можна, оскільки це деформує повне уявлення про статистику та динаміку адміністративно-процесуальних правовідносин.

У своїх дослідженнях з адміністративного процесу В.Г. Перепелюк зазначає, що об'єкту адміністративно-процесуальних правовідносин притаманні такі властивості: 1) це предмет чи явище, що існує поза суб'єктом і займає, так би мовити, зовнішнє щодо суб'єкта положення; 2) це такий зовнішній предмет чи явище, який у певний спосіб пов'язаний із правовою нормою, тобто знаходиться у сфері дії права. Предмет чи явище, не пов'язані з правовою нормою, не можуть бути об'єктом правовідносин, а є об'єктом не регульованих правом суспільних відносин; 3) оскільки правові норми регулюють поведінку тільки людей, отже, їхній зв'язок з об'єктами правовідносин, що складаються між людьми, непрямої. Цей зв'язок полягає в тому, що правові норми встановлюють права та юридичні обов'язки суб'єктів правовідносин не взагалі, а щодо визначеного об'єкта, з приводу якого і виникають ці правовідносини. Різні об'єкти впливають на нормативне визначення повноважень і юридичних обов'язків суб'єктів правовідносин. Як-що об'єктом правовідносин є річ, то від її властивостей і призначення залежить врегулювання повноважень і обов'язків суб'єктів правовідносин, що складаються з приводу цієї речі; 4) у сфері дії права юридичні відносини між людьми виникають із різноманітних приводів. У одному випадку це може бути річ, матеріальний предмет, у другому – поведінка людини, його особисте нематеріальне благо тощо. Отже, об'єкти, тобто те, з приводу чого чи у зв'язку з чим виникають правові відносини між суб'єктами, також можуть бути різноманітними¹⁵.

Характеризуючи об'єкт адміністративно-процесуальних правовідносин, варто відрізнити поняття «предмет адміністративно-процесуальних правовідносин». Зокрема, як визначає С.В. Курінний, «з об'єктом адміністративно-правових відносин тісно пов'язаний їхній предмет, додатковий елемент складу цих відносин, у ролі якого можуть виступати конкретні речі, матеріальні, грошові цінності, майно та ін. Наявність або відсутність предмета визначається особливостями змісту безпосереднього об'єкта відносин адміністративного права»¹⁶. Тому такий підхід є важливим для правильної характеристики об'єкта адміністративно-процесуальних правовідносин.

Відповідно до вищевикладеного пропонуємо визначити такі об'єкти адміністративно-процесуальних правовідносин:

1) *цілі участі в адміністративно-процесуальній діяльності (процесуальний інтерес)*. Залежно від виду адміністративно-процесуальної діяльності слід

розрізняти об'єкти відносин, що складаються між фізичними та юридичними особами та суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації прав та інтересів осіб; між позивачами та відповідачами, судом та учасниками судового розгляду справ в адміністративному судочинстві; суб'єктами адміністративно-деліктних відносин; учасниками адміністративно-процесуальних відносин залежно від адміністративних проваджень;

2) *процесуальна поведінка учасників*. Передбачається реалізація учасниками адміністративно-процесуальних правовідносин своїх процесуальних прав, виконання процесуальних обов'язків. Обсяг та зміст процесуальних дій підпадає під сферу законодавчого регулювання;

3) *процесуальний результат*. Мета, яка визначає мотивацію вступу в адміністративно-процесуальні правовідносини;

4) *адміністративно-правовий спір* як один із видів правових конфліктів, що виникає між фізичними або юридичними особами та органами державної влади чи місцевого самоврядування у сфері публічного управління;

5) *адміністративна справа* – сукупність матеріалів, які є предметом розгляду уповноваженим органом; перебіг вчинення процесуальних дій учасниками адміністративного процесу; відображення впливу адміністративно-процесуальних норм на конкретні матеріально-правові відносини;

6) *процесуальні документи* – правові акти, адміністративні та правозастосовні рішення, які приймаються уповноваженими органами влади на підставі норм адміністративного законодавства.

Отже, під *об'єктом адміністративно-процесуальних правовідносин* пропонується розуміти сукупність явищ та процесів адміністративно-процесуального характеру, що підлягають адміністративно-процесуальному регулюванню та пов'язані з адміністративно-матеріальними правовідносинами.

Усі зазначені об'єкти адміністративно-процесуальних правовідносин відображають явища та процеси, на які відбувається вплив адміністративно-процесуальних відносин і усієї системи адміністративного процесу. Через об'єкти адміністративно-процесуальних правовідносин відбувається вплив на адміністративні матеріальні правовідносини. У цьому полягає не лише теоретичне, але й практичне значення виокремлення об'єктів процесуальних відносин. Наприклад, у разі звернення до органів державної влади результатом може бути прийняття адміністративним органом відповідного рішення на користь заявника. Проте не завжди зазначені об'єкти можуть бути об'єктами власне адміністративно-процесуальних правовідносин, для цього необхідні підстави та передумови для їх виникнення (зміни чи припинення).

Отже, дослідження питань про об'єкти адміністративно-процесуальних правовідносин повинні відбуватись у рамках філософських та теоретико-правових поглядів на систему правовідносин, її структурні частини. Водночас важливо враховувати специфіку адміністративно-правових відносин і адміністративно-процесуальної діяльності, сферу застосування адміністративно-процесуальних норм.

1. Толстой Ю. К. К теории правоотношения. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1959. – С. 65. 2. Иоффе О. С. Правоотношение по советскому гражданскому праву. – Л., 1949. – С. 81. 3. Матузов Н. И., Малько А.В. Теория государства и права: Учеб. – М.: Юрист, 2004. – С. 399. 4. Теория государства и права : Учеб. / Под ред. М. Н. Марченко. – М.: Зерцало-М, 2002. – С. 542. 5. Рунг М. П. К вопросу о гражданских процессу-

альных отношениях // Ученые записки ВИНУН. – 1963. – Вып. 16. – С. 72. **6.** *Викунт М. А., Зайцев И.М.* Гражданский процесс: Курс лекций. – Саратов, 1998. – С. 46. **7.** *Ковальський Д. В.* Земельно-процесуальні правовідносини: Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – С. 74-75. **8.** *Козлов Ю. М.* Предмет советского административного права. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1967. – С. 102-103. **9.** *Петров Г. И.* Советское административное право: Часть общая. – Л.: Из-во ЛГУ, 1961. – С. 85-86. **10.** *Харитонова О. І.* Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: Дис. ... доктора юрид. наук.: спец. 12.00.07. – Одеса, 2004. – С. 187. **11.** *Курінний Є. В.* Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування: Дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.07. – К., 2004. – С. 53. **12.** *Бандурка А. М., Тищенко Н.М.* Административный процесс: Учеб. – Х.: Изд-во НУВД, 2001. – С. 57. **13.** *Кузьменко О. В.* Курс адміністративного процесу: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – С. 65-66. **14.** *Салищева Н. Г.* Административный процесс в СССР. – М., 1964. – С. 12. **15.** *Перепелюк В. Г.* Адміністративний процес. Загальна частина: Навч. посіб. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 78. **16.** *Курінний Є. В.* Цит. праця. – С. 53.

УДК 342.922

Л. Д. МЕНІВ

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

Проаналізовано суб'єктів адміністративно-правового регулювання захисту прав споживачів та проведено їх класифікацію за певними критеріями. Зроблено висновок, що до системи входять органи державної влади, які характеризуються різним змістом та обсягами повноважень, масштабами діяльності тощо. Часто контрольні функції цих органів перетинаються та дублюються.

Ключові слова: суб'єкти адміністративного права, адміністративно-правове регулювання, захист прав споживачів, державна політика, органи виконавчої влади.

Менив Л. Д. Субъекты административно-правового регулювання защиты прав потребителей

Проанализированы субъекты административно-правового регулювання защиты прав потребителей и проведена их классификация по определенным критериям. Сделан вывод, что в систему входят органы государственной власти, которые характеризуются различным содержанием и объемами полномочий, масштабами деятельности и т. п. Часто контрольные функции этих органов пересекаются и дублируются.

Ключевые слова: субъекты административного права, административно-правое регулювання, защита прав потребителей, государственная политика, органы исполнительной власти.

Meniv L. D. Subjects administrative and legal regulation of consumer protection

The paper analyzes the subjects of administrative and legal regulation of consumer protection and held their classification according to certain criteria. It is concluded that the composition of this system includes public authorities, which are characterized by different content and scope, scale activities and more. Often control functions of these bodies overlap and duplication.

© МЕНІВ Любов Дмитрівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту Київського економічного інституту менеджменту